

ADDENDA ET CORRIGENDA

Despre subiectivitatea documentelor. Tentativă de clarificare

„În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Leopold von Ranke propunea scrierea istoriei «așa cum a fost ea», susținând permanenta întoarcere la document. Cu timpul, o asemenea viziune și-a dovedit limitele, pe măsură ce se extindea constatarea că documentul (și, prin extensie, arhivele) **nu constituie tocmai un element de analiză obiectiv, iar elaborarea lui (lor) este dictată de o sumă întregă de interese, inclusiv politice.** Ca urmare, prindea contur ideea că, într-o bună măsură, **politicul este cel care poate dicta conținutul unui document.** Mai departe, **arhivele așteaptă să fie prelucrate de către istoric: se ivește un nou mănunchi de interese, de această dată mai puțin politice și mai degrabă intelectuale, iar documentul servește cauzei istoricului care îl utilizează pentru a-și confirma propriile teorii.** Riscul crește în momentul în care istoria însăși cade sub incidența interpretării sale de către factorul politic, iar abordarea istorică își pierde rațiunea căutării adevărului, subordonându-se deseori politicului. Iar politicul produce în continuare documente, ciclul părând să continue imperturbabil. Tonul voit sceptic al rândurilor de mai sus nu trebuie însă generalizat și nici preluat stricto sensu. El nu se dorește a fi decât o provocare. Una care să incite la dezbateri în jurul triungiului preconizat mai sus: Arhive-Istorie-Politică. [s. n.]”

Iată un citat care a stârnit dileme colegului nostru Bogdan-Florin Popovici¹. Partea bună este că același citat s-a constituit totodată și într-un punct de pornire pentru diferite concluzii și explicații, asigurând astfel domnului Bogdan Popovici posibilitatea de a se angrena într-o largă plajă de considerente.

Asumându-ne paternitatea textului respectiv, elaborat cu consimțământul ulterior al conducerii de atunci a Arhivelor Naționale cu ocazia conferinței organizate de către Arhivele Naționale în septembrie 2012, ne exprimăm, așadar, bucuria de a fi contribuit la declanșarea acestui noian de aprecieri, pe care domnia sa le transformă într-o strălucită demonstrație. Prin urmare, caracterul provocator al textului incriminat și-a atins cel puțin unul dintre obiective².

Scepticismul pe care l-am produs în mod cu totul accidental domnului Bogdan Popovici este exprimat de domnia sa prin formula următoare: “Citatul de mai sus, care se

* Extras din *Invitația de participare la Conferința “Arhive, istorie și politică în România secolelor XIX-XXI”, 21-22 septembrie 2012, București.*

¹ A se vedea Bogdan-Florin Popovici, *Despre calitatea surselor arhivistice și rolurile autorului-creatorului-deținătorului de documente*, “Revista Arhivelor. Archives Review” 89 (2012), 1, p. 256-264.

² Desigur, apreciem că scopul principal, anume acela de a asigura o bună și destul de numeroasă participare la conferința amintită (inclusiv a domnului Bogdan Popovici), a fost de asemenea îndeplinit.

dorea o incitare metaforică pentru participarea la această conferință organizată de Arhivele Naționale, reprezintă pentru mine un text care putea fi la fel de bine plasat într-un material cu titlul: *Inutilitatea arhivelor*.³ Premisa vine să dea frâu liber unor interogații retorice, de tipul: “de ce să mai păstrăm arhivele? *Cui prodest?* — oricum totul e acoperit de interese mistificatoare...”⁴

Desigur, “întoarcerea la document” constituie o sintagmă care, dincolo de apelul lui Leopold von Ranke, a identificat numeroși aderenți, devenind chiar o dogmă, venită să acopere o arie largă de arhiviști, care și-au însușit-ofără drept de apel.

Ne permitem, cu sfiala de rigoare, să ne întrebăm, la fel de retoric: oare documentele nu sunt perfectibile? Oare în spatele lor nu se îngrămădește o serie întreagă de elemente subiective ale creatorului, fie el/ea în postura de instituție publică, fie în cea de simplu funcționar, mai mult sau mai puțin înalt?

Căutând un posibil răspuns, după câteva decenii (*o tempora!*) de lucru direct cu diverse categorii de documente ne permitem să conchidem: da, în spatele fiecărui document se află un mănunchi de interese și elemente subiective.

Pentru a oferi un simplu exemplu, ne permitem să întrebăm: consultând documentele administrate de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, vom descoperi oare un adevăr istoric gol-goluț? Sau ne vom confrunta cu ceea ce fie Securitatea ca instituție a statului, fie ofițerii care au întocmit diferite rapoarte a(u) dorit să se păstreze întru veșnicie?

De asemenea, în măsura în care considerăm izvoarele narative drept documente de arhivă⁵, nu ne lovim la tot pasul de considerente și aprecieri privind trecutul, a căror subiectivitate este mai presus de orice îndoială?

Practic, în rândul arhiviștilor noștri, asistăm la un fenomen de terorizare în fața documentului, care este parcă urcat pe un piedestal și consacrat în deplinătatea sa. În acest sens, în urma parcurgerii a nu puține rezumate întocmite de arhiviștii noștri, am putut constata cum, luați de valul prosternării în fața Măriei Sale Documentul, aceștia au ajuns cel mai adesea în situația de a prelua ca atare și erorile din documente, în special cele de transcriere a diferite antroponime și toponime străine.

Personal, ne permitem să considerăm documentul de arhivă ca pe un element viu, oricând deschis interpretărilor și, implicit, subiectivităților!

Mai mult decât atât, cu riscul de a dezamăgi tagme întregi de arhiviști, facem un anunț (la fel de subiectiv, firește): istoria adevărată nu există! Ceea ce există sunt mai multe istorii (adevărate sau nu), a căror origini rezidă în multitudinea de unghiuri de vedere.

Cu toate acestea, în fața acestei avalanșe de adevăruri elaborate vizavi de un eveniment sau altul, arhivele nu își pierd nicidecum utilitatea. Domnul B. Popovici nu are, așadar, motive de îngrijorare. Atâta doar că un document în sine nu are un caracter definitoriu. În spatele textului în sine, el are parte de o întreagă încărcătură, cu toate subiectivitățile sale, mai mult sau mai puțin vizibile.

Șerban V. Marin

³ B.-F. Popovici, *op. cit.*, p. 256.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Părerile sunt relativ împărțite sub acest aspect, însă tendința precumpănitoare este totuși aceea potrivit căreia memoriile, jurnalele sau cronicile se încadrează și ele în categoria “documentului”.